

ÇEVİRİ

OSMANLI TÜRKÇESİ ASLINDAN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ
SEYYİD BEY, HAK MEFHÛMUNUN VE KUVVE-İ MÜEYYİDESİNİN SÛRET
TELAKKÎSİ HAKKINDA İSLAM FELSEFE-İ HUKUKUYLA AVRUPA
FELSEFE-İ HUKUKU ARASINDA BİR MUKAYESEYE DAİR KONFERANS
[1922 (1338)] *

DÂRÜLFÜNUN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI, İSTANBUL, KADER
MATBAASI

CİLT: II, SAYI: 4, SAYFA: 354-356

Cengizhan KIRNIK **

TAKDİM

Dar“ül Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuasında yer alan bu yazı, Mehmed Seyyid Bey tarafından verilen konferansın bir değerlendirmesidir.

Mehmed Seyyid Bey İzmir’de doğdu. 1904 yılında 18. devre birincisi olarak Mekteb- i Hukuktan mezun olduktan sonra İzmir’de iki yıl kadar avukatlık yaptı. Dârülfünun Hukuk Fakültesi’nde başladığı usûl-i fıkıh müderrisliği aralıklarla ölümüne kadar devam etti. II. Meşrutiyet, İstiklâl Harbi ve Cumhuriyet döneminde etkin roller aldı. Usûl-i Fıkıh Dersleri I (İstanbul 1328-1329), Usûl-i Fıkıh Dersleri II (İstanbul 1330), Usûl-i Fıkıh, Cüz’-i Evvel: Medhal (İstanbul 1333) Mehmed Seyyid Bey’in başlıca eserleridir.¹

* Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 29.05.2019

Kabul Edildiği Tarih: 12.06.2019

** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi.

E-Mail: cengizhankirnik@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9654-1618

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-bey>

Seyyid Bey bu konferansında Avrupa'nın hak nazariyesini anlattıktan sonra İslam hukukunun hak anlayışına da değinmektedir. Seyyid Bey'e göre İslam hukukunun hak anlayışı Avrupa hukukunun hak anlayışından üstündür. Seyyid Bey, Avrupa'daki durum hakkındaki değerlendirmesinde Avrupa hukukunun çöküntüde olduğundan bahsetmiş bunu da sonradan gelen anlayışın öncekileri yıkması ve yerine daha sağlam bir yapı meydana getirememesine bağlamıştır.

Dikkati çeken şey, bundan 2 yıl sonra Mecliste Hilafetin kaldırılması için ikna edici bir konuşma yapacak olan Seyyid Bey'in İslam hukukunu ve onun hak kavramını Avrupa hukukundaki hak kavramı anlayışından üstün bulması ve bu konuda hiçbir tereddüt taşımamasıdır. Bu fikri Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyesi hakkındaki nutkunun son bölümünde çok açık ve kuvvetli bir şekilde vurgulamıştır. Hatta burada sunduğumuz metnin daha ilk satırlarında Seyyid Bey gazetelerdeki bazı yazılara atıf yaparak ele aldığı meselenin önemine değinmektedir.²

Seyyid Bey'in bu yazısı, aynı zamanda o güne kadar bu konuda ortaya konan ilk eseridir. İstanbul Hukuk Fakültesi'nin bir mensubu olarak Seyyid Bey'in 1922 tarihli Avrupa ve İslam hukukunun karşılaştırılmasını yaptığı bu konuşma Avrupa kanunlarının tercüme edilerek yürürlüğe gireceği dönem düşünüldüğünde çok büyük önem arz etmektedir.

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Osmanlıca Makaleler arasında bulunan gerçek metin daha önce belirtildiği üzere Mehmed Seyyid Bey'in yapmış olduğu konferansın değerlendirmesidir. Prof. Dr. Fethi Gedikli bu konferansın tam metnini günümüz Türkçesiyle yayımlamıştır.³

² Fethi Gedikli, Mehmed Seyyid Bey Ve Hak Kavramı Üzerinden İslâm Hukuk Felsefesi İle Avrupa Hukuk Felsefesi Arasındaki Mukâyesesi, İÜHFM, C. LXXII, S. 1, s. 110.

³ Gedikli, s. 110 vd.

Hak Mefhûmunun Ve Kuvve-i Müeyyidesinin Sûret Telakkîsi Hakkında

İslâm Felsefe-i Hukûkuyla Avrupa Felsefe-i Hukûku Arasında Bir Mukâyeseye Dair Konferans

Hukûk medresesi müderrislerinden Seyyid Bey Efendi'nin Dar'ül Fünûn konferans salonunda [(Hak) mefhûmunun ve kuvve-i müeyyidesinin sûret telakkîsi hakkında İslâm felsefe hukûkuyla garp felsefe hukûku arasında mukâyese] ye dair verdikleri konferans ahiren tab' olunmuştur. Müellif-i muhteremin konferansın başında beyan buyurdıkları gibi (Hak) mefhûmunun menşei ve mahiyeti meselesi en mühim bir mesele-i felsefedir. Şimdiye kadar bu hususta garp feylosoflarının muhtelif efkârıyla İslâm fukahasının (Hak) hakkındaki telakkîsinin mukâyesesine dair Türkçemizde hemen hiçbir eser yoktu. Bu itibarla Seyyid Bey Efendi'nin tabi edilen bu konferansları cidden şayan-ı ehemmiyettir.

Müellif-i muhterem evvelen(?)*** (Hak) kelimesinin lügavî ve ıstılâhî manâlarını izah eyliyor ve (Hak) mefhûmunu [Bir insan için her vecih ile sabit ve ona muhtas olan şey] diyerek tarif eyliyorlar. Seyyid Bey Efendinin salâhiyet (POUVOİR) ya (Hak) mefhûmundan ayırdıkları, daha doğrusu (Hak) ya melzûmi olan salâhiyet ile tarif etmedikleri için lügavî manasına istinadıyla yukarıdaki tarifi kabul eyliyorlar. Fakat bize öyle geliyor ki (Hak) mefhûm basitini muhakkak tarif etmek lazım ise onu melzûmi olan salâhiyet ile mukabile bulunan vazife ile tahdîd ve tayin etmek icap eder. Çünkü Seyyid Bey Efendi'nin tercih eylediği tarif (Hak)kın insanlar arasındaki münasebetten doğmuş olduğunu tabir-i ahirle ictimaî mahiyetini

*** Çeviride emin olunamadığı için (?) ifadesi kullanılmıştır.

katiyen arayı eyleyememektedir. O tarifıyla zan olunabilir ki (Hak) insan ile bir şey arasındaki münasebettir. Nitekim müellif-i muhterem de “Hak tahakkuk etmek için bir kere insan sonra bir şey daha sonrada ikisi arasında bir ittisâl ve ihtisâs” bulunan diyorlar. (sayfa 5) Hâlbuki hak mefhûmu evvel emirde insanları ve onlar arasındaki münasebeti tazammun eder. Cemiyet içinde yaşayan ferdin yapmaya kendisini salâhiyettar gördüğü ameller kastedildikçe “hak” kın müşahhas CONCRET tarifi yapılamaz. Öyle zannediyoruz ki (Hak)kın menşei aranırken düşünülecek nokta eşya ile fert arasındaki ittisal hacizin sebebi değil, insanlar arasındaki salâhiyet-i mütekabele “itikadının mahiyetidir.” “Hakk- ı mülkiyeti” bile insanların eşya üzerindeki salâhiyet-i mütekabelelerinden başka bir şey değildir.

(Hak) Mefhûmunun ehemmiyetini göstermek üzere müellif şu sûretle izahatta bulunuyor. “Bu esas [yani (Hak)kın mahiyeti] sağlam ve la yetezelzel bir surette tespit edilmeyecek olur ise üzerine tesis edilecek bina-i hukûk-i daimi inhidama mahkûm demek olur. Nitekim Avrupa“da vaktiyle tesis edilmiş olan müessesat-ı hukûkiyye sağlam ve metin esas üzerine bina kılınmamış olduğundan hemen cümlesi münhedim olmuş, onların yerine yeniden tesis edilenlerin bir kısmı bugün inhidama yüz tutmuştur.” Biz bu fikre iştirak eylemiyoruz. “Hak” mefhûmu hakkında muhtelif telakkîlerin olması mükevvenat hakkındaki nokât-ı nazarın, imanların muhtelif olmasına müstenittir. (Hak)kın menşei esasi meselesi insan ve gaye insanat hakkımızdaki kanaatimize, bu da âlim ve mükevvenat hakkımızdaki telakkîmize sıkı sıkıya bağlıdır. Bu hususta muhtelif kanaatler hâkim oldukça (Hak) mefhûmunun menşei ve mahiyeti hakkında da muhtelif nazariyat mevcut olacaktır. Avrupa“daki müessesat-ı hukukundaki inhidam etmesi, yahut inhidama yüz tutmasını amil-i esasisini (Hak) mefhûmunun mahiyetine dair itikad ve nazariyat-ı muhtelif de görmüyoruz. Bilakis inhidam eden yahut inhidama yüz tutan müessesat-ı hukûkiyyenin tevlit

ettiği ıztırabat yeniden yeniye (Hak)kın mahiyetini araştırmaya insanları sevk edip durmuştur.

Müellif (Hak) mefhûmu hakkında garp müelliflerin belli başlı bütün nazariyyâtını telhis ve bunları tenkit ve İslâm fukahasının bu husustaki nazariyyâtıyla mukâyese ediyorlar ve (Hak)kı ya sırf menfaat ve kuvvete irca' eyleyen basit menfaatçi nazariyyât-ı tenkit eylerken şu mütalaaya serdediyorlar: insanın bir maddiyet, behimiyet ciheti olduğu gibi bir de maneviyat, melekîyyet, ruhaniyet ciheti vardır. Bu yalnız bizde değil âle“lumûm Avrupa“da da böyledir. Avrupa hukemâsında ekserisi maddiyûn mezhebine salik olduklarından mâ-adâsı da insanın manevi bir mevcudiyeti bulunduğuna, binaen aleyh insanın aynı zamanda metafizik bir bünyeyi haiz olduğuna kaildirler.” Bu cümlede gösteriyor ki müellif (Hak) mefhûmunun münhasıran ef“al ve münasebet-i hukûkiyyeden istihrac edilemeyeceğine, insanın bünyevi maneviyesi, gaye- i insaniyet hesaba katılmayınca (Hak)kın mahiyeti anlaşılamayacağına kaildir. Garb efkâr ve nazariyyâtında hep bu esaslı fikir dairesinde tenkît ediyor.

Müellif (Hak) ya hubb-u gayra, ictimaî fedakârlığa istinâd ettirenlerin fikirlerinden bahsederken “Bu fikir bir iman kuvvetini iktisap ederse doğru olabilir. Aksi takdirde laftan, kuru bir mütala-i felsefiyeden ibaret kalır.” fikrini serdeyiyor. Yalnız biz bu mütalaayı Seyyid Bey Efendi“nin mevzuuyla mü(s)nasip**** görmüyoruz. Çünkü mesele (Hak) mefhûmunun menşe-i mahiyetini aramak değil mi? Bu nevi feylosoflar “Hak mefhûmu insandaki ictimaî meyelandan, hubb-u gayrdan, taattuf

**** “s” harfi çeviriyi yapan tarafından “münasip” kelimesinin kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmüş ayrıca belirtilmiştir.

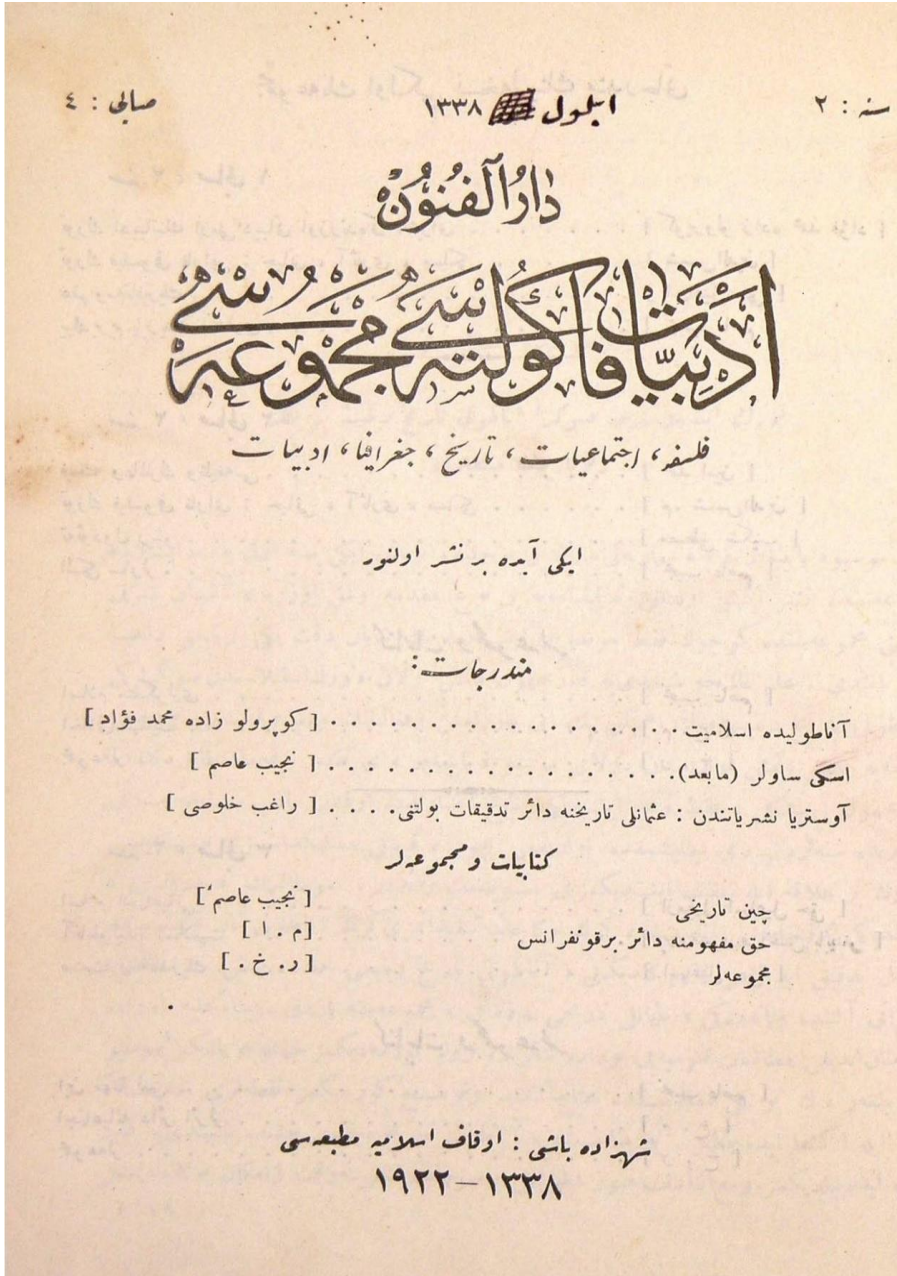
SYMPATİE'dan mütevellidir” diyorlar ki bu fikir İslâm fukahasını kabul eylediği esaslara da çok yakındır. Çünkü “İnsanda behimiyyet ciheti olduğu gibi bir melekiyyet ciheti vardır. Evvelkisi beşeriyet ikincisi insaniyet cihetidir.” Sözü de bu nev“ feylosof ve ruhiyât âlimlerinin nazariyyâtını başka kelimelerle ifade eylemektir. Yalnız garbın bu nev“ âlimleriyle İslâm fukahası arasındaki esaslı fark birincilerin (Hak) mefhûmunun temelini ihtisat SENTİMENT ta aramaları ikincilerinin bunu bir akl-ı selim bir zihin meselesi addetmeleridir. Bundan birkaç asır evvel ihtisatın mahiyetine dair ruhiyet malumatı mahdud olduğu için bu tarz telakkîde tabii idi. Herhalde Seyyid Bey Efendi“nin bu noktada “İnsanda böyle ictimaî meyelan taattuf vardır yahut yoktur. Hak mefhûmunun menşei bu olabilir yahut olamaz” Tarzında beyan, fikir ilimleri lazımdı zannındayız. Yoksa hubb-u gayrın cemiyet içinde bir akide olup olmaması bu felsefi mütalaa ile alakası yoktur. Hubb-u gayrı taattuf tabii bir his ve meyelan ise onun tabii tezahürü olacak ve (Hak) mefhûmu da bu tezahürattan biri bulunacaktır.

Müellifin İslâmiyet“te de (Hak)kın menşeiine dair mütalaaat âlimanesinden öğreniyoruz ki bu fukaha hak mefhûmunu evvel emirde yaşamak ihtiyacına saniyen karşımızdakiler de bu hakkı teslime bizi sevk eden insandaki “melekiyyet” cihetine istinat ettiriyorlar. Fukahanın “melekiyyet” ciheti dedikleri bu gün ruhiyette hubb-u gayra ve meyelan ictimaî dediğimiz şeyden başka bir şey değildir. Fukaha menba (Hak) ya bu suretle ferdi addetmeyle gelmiyorlar. Bir ayet-i kerime mefadından istihraç ederek bunu bir emanet ilahiye ad ve binaen aleyh-i kuds-i ilahi görüyorlar. Bu suretle (Hak)kın ferdin ihtiyarına fevkine is“ad ve vazife ile birleştirmiş oluyorlar.

Seyyid Bey Efendi fakihinin bu nazariyyâtının neticesini bize şu suretle anlatıyor: “İslâmiyet bu istiklâli [yani hakkın sırf ferdi olmasını] kabul etmiyor..... Onun için insana hakk-ı intihar vermiyor. Emvalini

külliyen itlaf etmesine müsaade etmiyor..... Fert için, efrâd-ı sâireye karşı cemiyete karşı hak olan hürriyet kendi hakkında Allah"a karşı bir vazife oluyor."

(40) Sayfa içinde felsefe-i hukûka ait olan mühim bir meselenin büyük salâhiyet ilmiye ile telhisi mahsulü olan bu asrı bütün felsefe meraklılarına da tavsiye eylemeyi bir vecibe addederiz.

کتابیات

۲۵۴

من مفرمناك وقوة مؤبده سنك صورت
تلقیسی حقنده اسلام فلسفه حقوقیه اروپا
فلسفه حقوقی آراسنده بر مقایسه به دائر قونفرانس

استانبول ۱۳۳۸
قدر مطبعه سی

مرسی سید بك

حقوق مدرسه سی مدرسلرندن سید بك افندیك دارالفنون قونفرانس صالوننده [(حق)]
مفهومناك وقوة مؤبده سنك صورت تلقیسی حقنده اسلام فلسفه حقوقیه غرب فلسفه حقوقی آراسنده
مقایسه [به دائر وبردكاری قونفرانس اخیراً طبع اولونمشدر . مؤلف محترمك قونفرانسك باشنده
بیان بویوردقلری كی (حق) مفهومناك منشائی وماهیتی مسئله سی لك مهم بر مسئله فلسفه در .
شیمدی به قدر بو خصوصده غرب فیلسوفلرینك مختلف افكاریه اسلام فقهاسنك (حق) حقنده كی
تلقیسنك مقایسه سنه دائر توركجه مزده همان هیچ بر اثر یوقدی . بو اهتبارله سید بك افندیك
طبع ایدیلمن بو قونفرانسلری جدأ شایان اهمیتدر .

مؤلف محترم اولاً (حق) كله سنك لغوی و اصطلاحی معنلری ایضاح ایلیور و (حق)
مفهومی [بر انسان ایچون هر وجه ایله ثابت و آكا مختص اولان شی] دییه رك تعریف ایلیورلر.
سید بك افندی صلاحیت (Pouvoir) ی (حق) مفهومندن آیردقلری ، دها دوغریسی (حق) ی
ملزومی اولان صلاحیت ایله تعریف ایتمدكلری ایچون لغوی معنایه استناد ایله به قاریکی تعریف قبول
ایلیورلر . فقط بزه ایله کلیوركه (حق) مفهوم بسیطی تحقق ایتمك لازم ایسه اون
ملزومی اولان صلاحیت ایله ، مقابلی بولونان وظیفه ایله تحدید و تعیین ایتمك ایجاب ایدر . چونكه
سید بك افندیك ترجیح ایله یکی تعریف (حق) لك انسانلر آراسنده كی مناسباتدن دوغمش اولدیغنی ،
تعبیر آخرله اجتماعی ماهیتی قطعاً اراهه ایله مهكده در . او تعریفله ظن اولونابیلركه (حق) انسان
ایله بر شی آراسنده كی مناسبدر . نتهكیم مؤلف محترمده «حق تحقق ایتمك ایچون بر كره انسان
سوكرا برشی ، دها سوكرا ده ایکیسی آراسنده بر اتصال واختصاص بولونان» دییورلر . [صحیفه ۵]
حالبوكه حق مفهومی اول امرده انسانلری و اونلر آراسنده كی مناسبتی تضمن ایدر . جمعیت ایچنده
یاشایان فردك یا یقه كندیسنی صلاحیتدار كوردیكي عمللر قصد ایلدیكجه «حق» ك مشخص Concret
تعریفی بابیلاماز . اوله ظن ایلیوردكجه (حق) لك منشائی آرایركن دوشونولهك نقطه اشیا ایله
فرد آراسنده كی اتصال حاجزك سببی دكل ، انسانلر آراسنده كی صلاحیت متقابله «اعتقادینك ماهیتیدر .
» (حق ملكیت) بیله انسانلر اشیا اوزرنده كی صلاحیت متقابلرندن باشقه بر شی دكلدر .

(حق) مفهومناك اهمیتنی كوسترمك اوزره مؤلف شو صورتله ایضاحانده بولونوبور: «بواساس
[یعنی (حق) لك ماهیتی] صاغلام ولایتزلول بر صورتده تثبیت ایدیله بهك اولور ایسه اوزرینه
تأسیس ایدیلهك بناه حقوقی دائما انهدامه محكوم ديك اولور . نتهكیم آرووپاده وقتیه تأسیس
ایدیلمش اولان مؤسسات حقوقیه صاغلام ومتین اساس اوزرینه بنا قیلنمش اولدیغندن همانجه سی
منهم اولمش ، اونلرك برینه یكیدن تأسیس ایدیلملركده بر قسی بوكون انهدامه بوز طونمشدر »
بز بوفكره اشتراك ایله میورز . «حق» مفهومی حقنده مختلف تلقیلرك اولماسی مكونات حقنده كی

نقاط نظرک ، ایمانلرک مختلف اولماسنه مستنددر . (حق) ک منشائی ، اساسی مسئلهسی انسان وغایه انسانیت حقنده کی قناعتمزه ، بوده بوتون عالم ومکونات حقنده کی تلقیمزه سبقه صیقیه باغلیدر . بو خصوصده مختلف قناعتلر حاکم اولدقجه (حق) مفهومک منشاء و ماهیتی حقنده مختلف نظریات موجود اولدققدر . اوروباده کی مؤسسات حقوقیه نیک انهدام ایتمیسی ، یاخود انهدامه یوز طوطمه سنک عامل اساسیسی (حق) مفهومک ماهیتنه دائر اعتقاد ونظریات مختلفه ده کورمیورز . بالعکس انهدام ایدن یاخود انهدامه یوز طوتان مؤسسات حقوقیه نیک تولید ایتدیکی اضطرابات یکیدن یکیه (حق) ک ماهیتنی آراشدیرهغه انسانلری سوق ایدوب دورمشدر .

مؤلف (حق) مفهومی حقنده غرب مؤلفلرینک بللی باشلی بوتون نظریاتی تلخیص وبونلری تنقید واسلام فقهاسنک بوخصوصده کی نظریاتیله مقایسه ایلورلر (حق) ی صرف منفعت وقوته ارجاع ایلین بسیط منفعتی نظریاتی تنقید ایلرکن شو مطالعه یی سرد ایدیورلر : « انسانلک برمادیت ، بهییت جهتی اولدینی کبی برده معنویت ، ملکیت ، روحانیت جهتی واردر . بوالکیز بزده دکل ، علی العوم اوروباده ده بوله در . اوروپا حکماسنکده اکثریسی ، مادیون مذهبنه سالک اولانلردن ماعداسی ده انسانک معنوی بر موجودیت بولوندیننه ، بناءً علیه انسانک عینی زمانده متافیزیک بر بنیه یی حائر اولدینغه قائلدرلر . » بوجهلده کوستریورکه مؤلف (حق) مفهومک منحصراً افعال ومناسبات حقوقیه دن استخراج ایدیلهمیه چکننه ، انسانک بنیه معنویه سی ، غایه انسانیت حسابه قاتیلیمینجه (حق) ک ماهیتی آکلاشیلایمیه جفته قائلدر . غرب افکار ونظریاتی ده هب بو اساسلی فکر دائره سنده تنقید ایلور .

مؤلف (حق) ی حب غیره ، اجتماعی فداکارلغه استناد ایتدیرلرک فکرلرندن بحث ایدرکن « بوفکر بر ایمان قوتی اکتساب ایدرسه دوغری اولا بیلیر . عکس تقدیرده لافدن ، قوری بر مطالعه فلسفیه دن عبارت قالیر » فکرنی سرد ایلور . یالکیز بز بو مطالعه یی سید بک افندیکنک موضوعیله متناسب کورمیورز . چونکه مسئله (حق) مفهومک منشاء و ماهیتنی آرامق دکلکی ؟ بونوع فیلسوفلر « حق مفهومی انسانده کی اجتماعی میلاندن ، حب غیردن ، تعطف Sympathie دن متولددر » دیورلرکه بوفکر اسلام فقهاسنک قبول ایلدیکی اساسلرده چوق یاقیتدر . چونکه « انسانده بهییت جهتی اولدینی کبی بر ملکیت جهتی واردر . اولکیسی بشریت ، ایکنجیسی انسانیت جهتیدر » [ص ۳۶] سوزی ده بونوع فیلسوف وروحیات عالمرینک نظریاتی باشقه کله لره افاده ایلکدر . یالکیز غربک بونوع عالمرله اسلام فقهاسی آراسنده کی اساسلی فرق برنجیلرینک (حق) مفهومک تملی احتساسات Sentiment ده آراملری ، ایکنجیلرینک بونی بر عقل سلیم ، بر ذهن مسئله سی عد ایتلریدر . بوندن بر قاج عصر اول احتساسانک ماهیتنه دائر روحيات معلوماتی محدود اولدینی اچون بو طرز تلقی ده طبیی ایدی . هر حالده سید بک افندیکنک بونقطه ده « انسانده بویله اجتماعی میلان تعطف واردر ، یاخود بوقدر . حق مفهومک منشائی بو اوله بیلیر ، یاخود اولاماز » طرزنده بیان فکر ایللری لازمدی ظنندیز . یوقسه حب غیرک جمعیت ایچنده بر عقیده اولوب اولماسنک بوفلسفی مطالعه ایله علاقه سی بوقدر . حب غیر ، تعطف طبیی بر حسن ومیلان ایسه اونک طبیی تظاهری اولاجق و (حق) مفهومی ده بوتظواهر ایدن بری بولونا حقدر . مؤلفک اسلامیتده (حق) ک منشائنه دائر مطالعات عالمانه سندن اوکره نیورز که فقها حق مفهومی

